

Katsaus

numero 6 1963

Hilkka Pietilä
Kaisa Korhonen
Maria Laukka
Pirkko Peltonen
Juhani Peltonen
Pertti Hemánus
Reijo Wilenius
Kirjallisuuskatsaus

Silmäyksiä

Naisia vai ihmisiä?
Suomen
teatterielämän
peruskummallisuuksia
Matkakertomus
Porvariston ongelma
Suárezista Marxiin
Troyat/Borchert
Duras/Murdoch/Jotuni
Suomen kansan alitajunta
Massayhteiskunnan merkit
Mitä sodassa tapahtuu

KULTTUURI – POLITIIKKA – TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki, Fredrikinkatu 36 B 36, puhelin 62 49 78

Vuositilaus 6 mk. Irtonumero 1,20 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Tähystäjän postisiirtotiliä 94711 tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Ilmestyy kuudesti vuodessa.

Seitsemäs vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

NAISIA VAI IHMISIÄ?

Hilkka Pietilä

Ruotsissa käytiin viime vuoden ehkä vilkkain väittely lehdistössä asiasta, joka monien mielestä tuntuu jo aikansa eläneeltä ja loppuunkäsittellyltä, nimittäin naisasiasta. Keskustelu toi kuitenkin päivänvaloon näkökohtia ja asenteita, jotka osoittivat, että asian on annettu hautautua aivan liian aikaisin ja toisaalta nykyaikaisessa yhteiskunnassa on syntynyt uusia ongelmia, joita sinisukat ja suffragetit aikoinaan eivät aavistaneetkaan.

Keskustelun aloitti *Unga liberaler*-lehdessä Eva Moberg — kuuluisan isän ennakkoluuloton tytär — artikkelillaan »Naisen ehdonalainen vapaus». Keskustelua käytiin Expressenin, Idunin, Herthan, Liberal Debatt-lehden, Liberal Ungdomin ja Röster i Radio-TV-lehden palstoilla ja sen hampaisiin joutuivat paitsi tunnettujen naisasianaisten epäajamukaiset käsitykset ennen kaikkea satojen tuhansien kappaleiden painoksina leviävien suurten naistenlehtien suosituimmat kirjoittajat. Tietty psykologi- ja kvasitieteilijäkaarti, joka ansaitsee sivutuloloja kir-

joittamalla naistenlehtiin tieteellishajuista sananselitystä suloiseen »pai, pai kvinnor»-tyyliin, sai ansaitun osansa kritiikistä.

Käyty keskustelu kannattaa ottaa esille vielä tässä vaiheessa, koska se on julkaistu Bonniersin Tribunserie-sarjassa kirjana nimellä »Kvin- nor och människor» ja on siten asiasta kiinnostuneiden saatavissa. Kirja- sessa on itse asiassa vain Eva Mobergin edellämainittu artikkeli ja hänen vastineensa eri lehdissä ilmestyneisiin vastakirjoituksiin. Lisäksi hän on laatinut kirjaan katsauksen eri tahoilla vallitsevista käsityksistä naisen asemasta ihmisyhteisössä. Hän antaa lyhyesti asialle historiallista pers- pektiiviä, selvittelee mm. sosiaalidemokratian piirissä naisasiasta käytyä keskustelua, katolisen uskon naiskäsitystä ja luonnehtii amerikkalaisia »naislohikäärmeitä».

Naisen ehdonalainen vapaus

Eva Mobergin lähtökohtana on toteamus, että nykyisin katsotaan tavallisesti asioiden olevan naisten kannalta erinomaisessa järjestyksessä, kun he ovat saaneet poliittiset oikeudet, ovat päässeet opiskelemaan siinä missä miehetkin ja saaneet tilaisuuden valita ammattinsa näennäis- sen itsenäisesti ja oman mielensä mukaan. Tähän kaikkeen on nai- sille annettu tilaisuus lailla ja asetuksilla, mutta yhteiskunnallisilla jär- jestelyillä ja asenteenmuokkauksella ei suinkaan ole annettu naisille mahdollisuuksia käyttää näitä oikeuksia hyväkseen, koska edelleen kat- sotaan, että naisten on ennen kaikkea ja joka tapauksessa huolehditava siitä valtavasta määrästä puhdasta rutiinityötä, jonka perheen ja kodin aineellinen huolto vaatii. Naisen ns. akateeminen vapauskin päättyy tavallisesti sillä hetkellä, kun hän menee naimisiin.

Tällä hetkellä on siis tilanne se, että naisella on mahdollisuus opis- kella ja kehittää itseään lahjojensa ja kykyjensä vastaavalla tavalla, mutta vain sillä ehdolla, että hän kodin ulkopuolella suorittamansa tie- teellisen, taiteellisen tai yhteiskunnallisen työn lisäksi kantaa vastuun siitä, että lapset hoidetaan, koti pidetään kunnossa ja mies ja lapset saa- vat aikanaan ruokaa ja puhtaita vaatteita. Tätä tarkoittaa naisen »ehdon- alainen vapaus»; jos haluat nauttia yksilöllisestä inhimillisestä vapau- desta, niin kaikin mokomin, kunhan vain huolehdit kaikesta siitä mistä ennenkin. On tultu tilanteeseen, jossa naisella on kaksi roolia ja kaksi työpäivää, »dubbla roller» ja »dubbelt arbete», ja vapauttamisen sijasta nainen on kahlehdittu orjanomaiseen raatamiseen entistä lujemmin.

Miehelle sensijaan riittää yksi työpäivä. Kun hän palaa illalla kotiin työpaikaltaan katsotaan, että on oikein ja kohtuullista, jos hän rentou- tuu, lukee lehtiä ja seuraa aikaansa — sehän kuuluu asiaan jo hänen työnsäkin takia — käyttää aikaansa omiin harrastuksiinsa ja mahdolli- sesti jopa kehittää itseään. Harvoin tullaan ajatelleeksi, että vaimon yhteiskunnan hyväksi suorittama työ kodin ulkopuolella vaatisi monesti yhtäläisesti aikaa seurata omaa alaansa, kehittää itseään ja ennen kaikkea saada riittävästi lepoa. Jos naiset eivät sitten menesty kilpailussa työ- markkinoilla, päätellään, että he eivät tietenkään voi pärjätä siinä kuin miehet, koska ovat naisia!

»Nainen on luotu miestä ja lapsia varten»

Kaiken takana on ikivanha biologinen käsitys naisen tehtävästä. Koko maailmanhistorian ajan on katsottu, että naisen tehtävä on lisätä miehen viihtyisyyttä tässä maailmassa ja samantien pitää huolta uusien suku- polvien kasvattamisesta. Ei ole vaikeata löytää tämän päivänkin maail- masta kulttuureja, joissa katsotaan, että itse asiassa vain miehet ovat

ihmisiä. Naiset ovat biologisia sukupuoliolentoja, joille luonto on antanut mukavia muotoja ja tiettyjä ominaisuuksia juuri edellämainittujen tehtävien suorittamista varten. Ja mikä hämmästyttävintä, nykyaikaisissa oloissa elävä, keskimääräisen koulusivistyksen saanut nainen — suurin osa suomalaisista naisista tänä päivänä — on omaksunut itseensä nähdén tämän saman kannan ja suuntautuu juuri sen mukaan. Pikku-tytöstä alkaen tytöt kasvatetaan siihen ajatukseen, että heidän elämänsä tärkein päämäärä on saada itselleen mies, mieluummin varakas ja hyvässä asemassa oleva. Sitä varten heidän pitää kaunistaa itseään, oppia käyttämään fyysisiä ominaisuuksiaan tarkoituksenmukaisella tavalla jne. Mitä tulee itsensä kehittämiseen ihmisenä ja oman ammatin hankkimiseen, katsotaan sen olevan naiselle vain jonkinlainen sivuharrastus sillä aikaa, kun sopivaa miestä etsitään, ja toisaalta oma ammatti on hyvä olla olemassa siltä varalta, että hän ei sattuisikaan käymään kaupaksi avioliittomarkkinoilla, joutuisi huolehtimaan joskus perheestä itse tai ei onnistuisi hankkimaan tarpeeksi hyvin ansaitsevaa miestä.

Mainonta ja naistenlehdet käyttävät tehokkaasti samaa käsitystä hyväkseen ja ovat kehittäneet sukupuolisuuden korostamisen sairaalloisuutta hipoviin muotoihin. On vaikea löytää naisten henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitettua tuotetta, jota ei mainostettaisi nimenomaan keinona korostaa omaa sukupuolista vetovoimaa ja saavuttaa haluttu mies. Ja naistenlehdet myyvät parhaiten itseään artikkeleilla suurista hurmuista tai naisista, jotka ovat onnistuneet tekemään sukupuolisilla ominaisuuksillaan erityisen hyvän kaupan.

Naiset todella opetetaan käymään kauppaa ja he käyvät sitä. Saako tämä kaupanteko yleisen hyväksymisen riippuu siitä, käydäänkö sitä yömyöhällä kadulla vai aviollisessa sänkykamarissa. Eva Moberg toteaa, että »tavallisesti tyttö pitää hyvin tarkkaa huolta tunne-elämästään siihen asti kunnes sosiaalisesti tavoittelemisen arvoinen kohde sukeltaa esiin; silloin hän on yhtäkkiä korviaan myöten rakastunut — ja yhtäkaikki hänellä on maailman puhtain omatunto!»

Koska nainen on haluttu nähdä ja halutaan yhä edelleen nähdä pääasiassa sukupuoliolentona, ei olekaan ihme, että hän saa osakseen tästä käsityksestä johtuvat konsekvenssit vielä senkin jälkeen, kun hän on onnistunut hankkimaan itselleen miehen. Hänestä tulee äiti, jonka ihannoiduin ja romantisoiduin tehtävä on uhrautua perheelleen ja ennen kaikkea lapsilleen. Naista, joka haluaisi vielä perheenäitinäkin olla muutakin kuin siivooja, keittäjä ja pyykinpesijä, pidetään helposti itsekäänä ja epänaiseellisena olentona.

»Itse asiassa ei ole olemassa minkäänlaista biologista argumenttia sen puolesta, että lapsen synnyttämisen ja imettämisen funktioon liittyisi myös funktio pestä lapsen vaatteet, laittaa ruoka ja kasvattaa hänestä hyvä ja tasapainoinen ihminen, puhumattakaan lattian kuuraamisesta, ikkunoiden pesusta, vaatteiden ompelemisesta, maitokaupassa käymisestä jne», toteaa Eva Moberg. Ei ole voitu todistaa naisten ja miesten biologisten ominaisuuksien perusteella muita eroja heidän inhimillisissä funktioissaan kuin se, että miehen sukupuoliset ominaisuudet on tarkoitettu lasten siirtämiseen ja naisen niiden synnyttämiseen ja imettämiseen. Muut inhimilliset taipumukset ja ominaisuudet vaihtelevat aivan mielivaltaisesti riippumatta siitä, onko kysymys naisesta tai miehestä.

Avioliitto tai ammatti

Rationaalisen tarkoituksenmukaisuuden kannalta tuntuisi oikealta tavoitteelta se, että kenenkään ei tarvitse käyttää kykyjään ja voimiaan yksinkertaisempaan työhön kuin mihin hän pystyy. Tältä pohjalta syn-

tyisi tarkoituksenmukainen työnjako; jokainen hyödyttäisi yhteisöä juuri niin vaativissa tehtävissä kuin hänen kykynsä edellyttävät. Nykyisin on tilanne se, että tavaton määrä lahjakkaita naisia käyttää aikansa parsimiseen, paikkaamiseen ja ruoanlaittoon, vaikka he pystyisivät paljon vaativampiinkin tehtäviin. Lasten kasvattaminen on tehtävä, joka ei millään lailla liity em. tehtäviin ja joka on niin vaativa, että siihen tuskin kukaan on ylikvalifioitu — eivät edes miehet.

Eva Moberg ryhmittelee ne tekijät, jotka hänen mielestään ovat syynä siihen, että naiset ovat edelleen halukkaita pysymään vanhassa järjestelmässä:

1. Heidän tehtävänsä synnyttää lapsia tekee heidät aika ajoin riippuvaisiksi muista mitä tulee ylläpitoon ja turvallisuuteen.
2. Kilpailussa miehistä he eivät halua vähentää mahdollisuuksiaan riskeeraamalla naisellisuutensa. Halu luopua perinteellisistä sukupuolirooleista tulkitaan helposti merkiksi siitä, että suhteet vastakkaiseen sukupuoleen eivät ole oikein kunnossa.
3. Vaihtoehto avioliitto, koti ja lapset sisältää sosiaalista arvostusta ja mahdollisuuksia suurempaan sosiaaliseen nousuun kuin mihin nainen itse pystyisi. Tämä vaihtoehto on samalla suhteellisen helppo, ei ole kilpailua, ei kontrollia, se on jokseenkin pysyvä eikä vaadi paljonkaan kehittymistä asianomaiselta.

Eva Moberg siteeraa tunnettua norjalaista kirjailijaa Margarete Bonnevietä, joka on julkaissut mm. kirjan »Fra manssamfunn till menneskesamfunn» ja esittää runsaasti myös konkreettisia ehdotuksia sosiaalisista ja yhteiskunnallisista järjestelyistä, joiden avulla voitaisiin järjestää naisille tasapuoliset mahdollisuudet kehittää inhimillisiä kykyjään siinäkin tapauksessa, että he haluavat olla myös aviovaimoja ja äitejä. Nykyisellään asetetaan naiselle itse asiassa vain vaihtoehdot joko avioliitto tai karriääri ammatissa, molempien yhdistäminen asettaa naisen ylivoimaisen taakan eteen. Miehen kohdalla ei tällaisesta joko-tai asetelmasta tule puhuttakaan, pidetään ilman muuta luonnollisena, että mies sekä luo karriääriä että omistaa perheen.

Vapautta naisille — miksi?

Mihin sitten vaatimus naisen vapauttamisesta perustuu? »On varmasti monia perusteluja, mutta itse en ole löytänyt kuin yhden», sanoo Eva Moberg, »liberaalinen vaatimus jokaisen yksilön mahdollisimman vapaasta itsensä kehittämisestä».

Lopuksi hän haluaa hävittää käsityksen »naisen kahdesta roolista». Sekä miehillä että naisilla on vain yksi päärooli, heidän roolinsa ihmisinä. *Ihmisen roolin* sisältyy välttämättömyytenä ja moraalisena velvollisuutena mutta samalla myös rikastuttavana, suloisena elämyksenä tehtävä pitää hyvää huolta jälkeläisistä.

SUOMEN TEATTERIELÄMÄN PERUSKUMMALLISUUKSIA

LÄPI HARMAAN KIVEN

Suomen Teatterikoulu kouluttaa näyttelijöitä; koulutus kestää kolme vuotta ja sen päätteeksi esittävät oppilaat tavallisesti kaksi ns. näytettä, joiden perusteella ammattiteatterit tekevät kiinnitystarjouksensa. Koulutuksen aikana kuuluu toimeenpantavan joitakin koulun sisäisiä näytteitä, jotka eivät poista oman studion, julkisen esitystilan ja -mahdollisuuksien puutetta. Kolmen vuoden ajan teatterikoululainen tekee työtä, jonka voisi tehdä harrastelija; toimii harva se ilta statistina. Tällä ei saavuteta sitä kontaktia yleisöön, mikä on näyttelijälle välttämätöntä; julkisten näytteiden yleisö taas on poikkeusyleisöä. Toisin olisivat asiat, jos tulevaan työhön voitaisiin valmentautua omalla näyttämöllä.

Varsinainen vaara Suomen näyttelijäkoulutuksessa piilee kuitenkin siinä, että opettajavoimat pääsevät liikaa dominoimaan. Itsenäisen työn mahdollisuudet puuttuvat, eivätkä nykyiset opettajat riitä korvaamaan sen aiheuttamaa turhautumaa. Omena ei putoa kauas puusta.

Suomen Teatterikoulun korkeakouluosasto kouluttaa lähinnä ohjaajia. Suunniteltu kriittikkokoulutus upposi oitis henkilökysymysten loputtomaan suohon. Suomalaisten opetusolojen keskeinen periaate, opettajan henkilökohtainen loukkaamattomuus, osoittautuu viimeistään korkeakouluasteella lamaannuttavaksi. Teatterikorkeakoulun oppilaat eivät saa kirjoittaa opettajiensa töistä, opettajat ovat Helsingin suurimpien teattereiden ohjaajia.

Teatterikorkeakoulun toiminnasta päättää kollegi. Tarkoituksenmukaisen teatteritietouden asemesta se tarjoaa oppilaille yliopistollisen alkeissivistyksen: filosofiaa, psykologiaa, estetiikkaa, taidehistoriaa, äidinkieltä alkeiskursseina. Teatterikorkeakoulu on selvästi ammattisuuntainen oppilaitos, sen pohjakoulutuksen tavoite on kuitenkin yleissivistys, milloin sitten erikoistutaan?

Se kaunis mutta kadotukseen tuomittu idea teatterikorkeakoulusta, joka vuosia sitten syntyi Ylioppilasteatterissa, edellytti runsaasti käytännön työskentelyä (erikoistumista). Korkeakoulun sääntöjen lupaama 12 tunnin viikottainen harjoittelu on supistunut 7 tuntiin. Tämä mitätön tuntimäärä osoittaa, että vaikka kollegiin kuuluu viisi teatterin ja neljä yliopiston edustajaa, valta on suotta jälkimmäisillä. Olipa teatterikorkeakoulun oppilaan tuleva ammatti ohjaaja, kriitikko, dramaturgi tai teatterin tutkija, on koulussa opetettava se, mitä käytännön teatterityöstä voidaan oppia. On turha luulla, että ammattiin jouduttua työ tekijäänsä neuvo.

Syksyllä 1961 lakkautettiin teatterikoulussa lavastajalinja. Lavastajakoulutus siirtyi Taideteollisen oppilaitoksen suojiin, syksyllä 1963 näyttely- ja lavastustaiteen osasto yhdistettiin graafisen taiteen osastoon. Tämän jälkeen lavastajat kai kasvavat Suomessa itsestään.

Vielä koulutetaan Suomessa teatteriväkeä kesäisin seminaareissa ja kursseilla. Tampereella toimii Yhteiskunnallisen Korkeakoulun alaisena draamastudio ympäri vuoden: viime talvena alkoi kaksivuotinen seminaari ohjaajille ja tutkijoille. Se pyrkii antamaan lisää tietoja teatterista niille, jotka jo jotain asiasta tietävät. Suurimmaksi haitaksi on kuluvan kurssin aikana ilmennyt osanottajien heterogeenisyys, puuttuvan karsinnan tulosta. Osanottajat eivät ole määrällisesti hallittavissa eivätkä laadullisesti käsiteltävissä. Samasta syystä jäävät pakolliset työnäytteet, sinänsä positiivinen toimintamuoto, täysin merkityksettömiksi, koska kritiikkikeskustelu on pelkkiä hajahuomioita. Materiaalin runsaus ja sen käsittely ovat räikeässä epäsuhdassa.

VAIKEUKSIEN KAUTTA VOITTOON

Suomalainen teatteri ei kouluta yleisöään. Suomalainen yleisö ei vaadi teatteriltaan mitään. Käytännön teatterimies elää elämänsä taiteen palveluksessa ja suorittaa valintansa kansallisten harhojen vallassa. Pahin näistä harhoista on itseriittoisuus, se että yhteyksiä (yleisöön, ulkomaille, yhteiskuntaan, toisiin taidelajeihin) ei ylläpidetä. Tähän perinteeseen ja tähän koulutukseen kilpistyy nuorten rohkeus ja voima. »Wie man sich bettet, so liegt man» (B. B.).

Suomalaista teatteria säätelevät absoluutin lait ja pönkittää mahdava hierarkia. Suomalaisella teatterilla ei ole sitä tulevaisuutta, mikä teatterilla tulisi olla: vapautumista suureksi halliksi, jossa kansa hieroo, muuraa, kuppaa, rappaa, maalaa, tiskaa, tapiseeraa, on tinuri ja täyttää lintuja. »Jos ajattelemme teatteria vapautuneena kulttuuritoimintana ja haluamme tyydyttää yleisön todelliset teatteritarpeet, niin tunnelma katsomossa pitäisi rakentaa lähemmäksi urheiluhallia kuin kirjallista salonkia. Kulttuuri on välttämätöntä, mutta ei välttämättä vakavaa.» (J. P.)

MATKAKERTOMUS

I

Ei ollut säädettyä aamua aamupäivää
minä heräsin joskus oli valoisa
pilviä silloin tällöin kylmä
Minä oli vuoteella kuolemanväsynyt
tukehtunut uneen niellyt hengityksen
lakannut julkisesti vanhenemasta
minä ajattelin ja lähdin matkoille
Minun päällä oli takki ja housut
menin junaan autoon tai jalkaisin
tunsin aluksi jonkun joku tuns
sanoin tai nyökkäsin jotain
sitten ei tullut ketään
ja niin kai oli parasta

II

Minä näin ihmisiä kirkkojen takana
hautojen edessä
ja aitojen edessä joitten yli
kaivettiin tilaa
Minä näin öljysäiliöt meren
ja illan edessä arat luodot
ja sumun liikkeen
Minä näin selvästi kaiken
vaikka tummat pilvet
lihoivat yöksi

III

Minä hätkähdin äkkinäistä mutkaa
kadun suippenemista kun vahtiparaati
tuli menin monta tuntia
kunnes eksyin
Minä istui penkeillä siellä täällä
minun jalka oli polven päällä
leuka toisessa kädessä
Ja yö lehahti toisensa jälkeen
ja pulut torien ulapoilla

IV

Minä ajattelin usein naista
yhtä naista jonka sormet
menivät hiusteni lävitse
yhtä naista ja kuparikorua
johon oli pakotettu helmet ja ruusu
yhtä naista ja surua
joka koottiin illan kannelle
kuin purjeet ja tarpeeton verkko
Minä ajattelin tuota naista
kun tiheitten kattojen välistä
taivas sai kasvojen muodon
ja suuret tähdet
turposivat kuin silmät

V

Minä etsin rannat
joille ei tehdä
opastettuja reikiä
Kumoamattomia veneitä
oli hylätty talvia vasten
litaasti minä aloin oppia
kuinka vedestä kasvaa jäätä

VI

Yö auringossa aurinko yössä
mustalla ratsulla kylki tullessa
olin valistunut pakana pidin
amulettina tiukkaa solmiota
Minä kiiruhdin nyt olin kuullut
leveysasteista joitten välissä
ei ole maailmaa
Minä kiiruhdin yksin sydäimestäni
sain mykkää seuraa
ja nämä merkkipäivät
olin matkoilla
tai kuollut.

PORVARISTON ONGELMA

Suomalaisen kommunismin ongelmista on viime vuosina kirjoitettu epälukuinen määrä lehtiartikkeleita ja sosiaalidemokratiankin vaikeuksista lukuisia. Vähemmän on pohdittu suomalaisen porvariston ongelmaa, joka on yhtä polttava. Sitä paitsi pulmat kietoutuvat yhdeksi vyyhdeksi; ilman yhtä ei olisi toista.

Minun on mukava kirjoittaa porvaristosta sisäryhmänäni, koska minut on julkisesti porvariksi julistettu — ks. esim. Arvo Salo: Oppikirja oikeistolaiselle, Katsaus 2/1963 — enkä ole tuosta meteliä nostanut.

Maata hallitsee tätä kirjoittaessani Karjalaisen toinen, puhtaasti porvarillinen ministeristö. Vielä on aikaista sanoa, paneeko se maan taloudelliset asiat kuntoon, sikäli kuin ne niin järisyttävän huonolla tolalla ovat olleetkaan. Sitä vastoin uskallan ennustaa Karjalaisen kabinetin epäonnistuvan yhdessä tärkeässä asiassa: se ei kykene panemaan maan asioita sosiaalipsykologisesti kuntoon.

Niin paljon kuin SAK:n ministerien mukana oloa Karjalaisen ensimmäisessä hallituksessa on arvosteltu, sillä oli tärkeä funktionsa. Herrat Koski, Närvänen ja Saarinen eivät edustaneet kahta skogilaiskansanedustajaa eivätkä edes 100.000 skogilaisäänestäjää, vaan SAK:n edustajina he pitivät yllä edes oljenkorsimaisen heikkoa kosketusta hallituksesta maan suurimpaan ammattijärjestöön, jonka jäsenistössä tunnetusti on skogilaisten lisäksi SKDL:n äänestäjiä sekä epäilemättä yhä myös sosiaalidemokraattisen puolueen kannattajia. Nyt tämä oljenkorsi on katkennut — vaikkapa omaan mahdollomuuteensa, joka tapauksessa se on katkennut — ja porvaristo elää valtansa täyteyden aikaa.

Kuitenkin tasapainon ajatus vaatisi, että kun porvaristolla tosiasiaassa on suurin osa taloudellisesta vallasta, työväestöllä olisi edes poliittista valtaa.

Porvariston vallan ei tarvitsisi johtaa niin kaunantäyteisiin seuramuksiin, jos me porvaristo — käytän tietien tahtoen ensimmäistä persoonaa — käytännössä kykenisimme edistämään sitä kansakunnan yhteis-

henkeä, josta me osaamme kauniisti puhua. Vika on hallituksen tavassa vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen; mutta ei yksin siinä. Vika on jokaisessa porvarissa, joka ei vieläkään osaa ottaa työväestön asenteita ja ajattelutapaa vakavasti. Vika on jokaisessa, joka ei halua nähdä porvariston nykyisiä sen enempää kuin menneitäkään erehdyksiä.

Näyttää siltä, että ylimielisyys on jatkuvasti tyypillinen porvarillinen ominaisuus. Selkeästi se on nähty liikevaihtoverolain käsittelyssä, joka tätä kirjoittaessani on juuri päättynyt. Entinen laki oli epäonnistunut, uusi on ilmeisesti parempi. Talouselämää aktivoidessaan siitä saattaa välillisesti koitua kaikille hyötyä, joskin helppoista lupauksista tämä kansa lieenee jo saanut kylliksi — vrt. luvatut EFA-hinnanalennukset. Mikään propagandistinen temppu ei muuta toiseksi sitä tosiasiaa, että pannessaan verolliseksi elintarvikkeet, joiden osuus perheen budjetista on sitä suurempi mitä alemmissa tuloluokissa eletään, liikevaihtoverolaki ensi vaiheessaan merkitsee tulonsiirtoa köyhemmiltä varakkaampien hyväksi. Tästä ovat muistuttaneet niin vasemmisto-oppositio kuin kansanpuolueen sisäinen oppositio, mutta heidän huomautuksensa on valtaehdistö sivuuttanut leimaamalla ne demagogiaksi. Tällainen leimaaminen on itsessään demagogiaa. Ei hallitus eikä talouselämä ole kyennyt liikevaihtoverolain uudistuksesta yksityiskohtaiseen, asialliseen keskusteluun toisin ajattelevien kanssa.

Liikevaihtoverolain ensi vaiheen seuraamusten myöntäminen olisi vaatinut vain älyllistä rehellisyyttä. Myöntämisen jälkeen olisi ollut toinen pohja pohtia lain pitkän tähtäyksen vaikutusta.

Kontaktin ja kommunikaation vaikeudet tämän maan porvariston ja työväestön välillä ovat suuresti tulosta älyllisen rehellisyyden puutteesta. Kalervo Siikalan kaltainen tarkkailija on korostaessaan porvariston menneiden erehdyksen raskasta painoa nyky-yhteiskunnan kaunaisuuden ja riitaisuuden lähteenä jäänyt yksinäiseksi huutavan ääneksi. Vilpillisyydestä saatiin havaintoesimerkki viime syksynä, jolloin kommunistimme — tosin tarpeettoman kiihkomielisesti — asettuivat vastustamaan muistomerkkien rakentamista saksalaishaudoille. Kun johtava lehdistö vihdoinkin puuttui keskusteluun, se vain korskeasti julisti, että Suomen kansa kunnioittaa ja on aina kunnioittanut kaikkia hautoja. Eivätkö Uuden Suomen, Helsingin Sanomien ja Kauppalehden kirjoittajat todella tiedä, että tässä maassa ei ennen toista maailmansotaa kunnioitettu vuoden 1918 punaisten hautoja? Jos he sen tietävät, miksi he pitivät tarkoituksenmukaisena asian kiertämistä? Missä olivat historioitsijamme, jotka yleensä valpaaasti tarttuvat menneisyyden vääristelyyn silloin, kun he näkevät vasemmiston sitä tekevän? Vai onko asia muka vähäpätöinen? Minusta se on suuri asia, sillä menneisyyden taakka tuntuu joka päivä yhteiskuntamme arkisessa elämänmenossa. Kotimaan 22. 11. 1963 haastattelema kristillinen työväenliikkeen veteraani Edvard Metsola korosti sitä, että vuodesta 1918 juontuvia kaunan pesäkkeitä ei tässä maassa vielä ole puhdistettu. 92-vuotias räätäli ymmärsi minusta tilanteen vallan nuorekkaasti.

Kun omien nykyisten ja menneiden virheiden näkeminen ei luonnu, on helpointa tarrautua vastapuolen virheisiin ja siten tehdä oma ylimielisyys sekä älyllisen rehellisyyden puute oikeutetuksi. Tasavallan presidentin syksyllä ehdottama kaikkien puolueiden hallitus oli kiintoisa sosiaalipsykologinen koepallo, joskaan sen tulos ei yllättänyt: diskriminoinnin dogmi osoittautui lujaksi. Äärivasemmiston syrjiminen on velvollisuus.

»Jollei kommunisteja eristettäisi, he pian eristäisivät muut ja sangen lopullisesti», julisti viimeksi Matti Käki, kansanpuolueen ylioppilasjärjestön edustaja, Ylioppilaslehdessä 15. 11. 1963. Hän ei kerro mitä hän

tarkoittaa eristämisellä. Varmasti ei kommunistien fyysistä tuhoamista, ei heidän sulkemistaan keskitysleireihin eikä työn ja toimeentulon kiel-
tämistä heiltä. Tarkoittaako hän kenties, että SKDL:n ei sallittaisi toi-
mia puolueena, olla mukana eduskunnassa eikä julkaista lehtiä? Tämä
oli ennen toista maailmansotaa yleisesti omaksuttu eristämisen ihanne
— tunnetuin tuloksin. Eräät halusivat soveltaa samaa jopa sosiaalidemo-
kraatteihin. Sen jälkeen tuo ihanne on olosuhteiden pakosta lieventynyt
ja sallii jo SKDL:n mukana olon kansanedustuslaitoksessa. Onko se
vähentänyt vai lisännyt yhteiskunnan häiriöttömän toiminnan mahdolli-
suuksia? Miksi jo on sallittu SKDL:n mukana olo kaupunkien ja kun-
tien hallituksissa vaikka ei maan hallituksessa?

Kaikkien lienee myönnettävä, että kommunistien eristämisen optimi
on 30—40 vuodessa muuttunut. Mikä takaa, että juuri nyt on löydetty
lopullinen ihanne vai onko siinä vieläkin lieventämisen varaa? Eristä-
misen ihanteen tarkistaminen on eräs porvariston ongelma, jonka pohti-
miselta tuskin voi 60-luvulla välttyä.

Nykyinen hallitus ehkä järjestää seuraavaan eduskuntaan vasem-
mistoennemistön. Se ei ratkaise pulmiamme, mutta pakottaa etsimään
uusia toimeenpanovallan käytön vaihtoehtoja. Maalaisliiton ja sosiaali-
demokraattien yhteistyö olisi askel parempaan, mutta jäisi puolitiehen.
Emme voi unohtaa laskuistamme työväestön sitä puolikasta, joka on tot-
tunut äänestämään SKDL:ää. Härkää sarvista tarttuminen merkitsisi
kerran kokeiltua kolmen suuren puolueen hallitusyhteistyötä. Pahin
pulma vuonna 1966 on tietysti SKDL:n osuus. Kysymyksiä on paljon,
vastauksia vähän:

Ovatko kommunistit siinä määrin kaikkien psyykkisten lainalaisuuksien
ulottumattomissa, että melkein 20-vuotinen eduskuntatyöskentely
ei ole lainkaan muuttanut heidän suhdettaan meikäläistyyppiseen demo-
kratiaan? Hallitukseen pääsykö saisi kommunistit omin päin yrittämään
kumousta? Uskooko joku Neuvostoliiton antavan tukensa yritykselle?
Onko maan toimeenpanovallan järjestelyn oltava tämäntyyppisten usko-
musten varassa?

Demokratian pelisääntöjen noudattaminen on ainoa järkevä hallitus-
vastuun antamisen kriteeri, ei suinkaan esim. toimenpiteiden kansan-
taloudellinen tarkoituksenmukaisuus, joka on paljolti arvostusten
varassa. Varmasti näkisin itse kommunistiministerien toimissa epätar-
koituksenmukaisuutta, mutta tämä ei lainkaan eroa siitä, että toinen
puoli kansaa näkee porvarillisten ministerien toimissa epätarkoituksen-
mukaisuutta.

Porvariston ongelmana on vaikeus oivaltaa, että *niin taloudellisen
kuin poliittisen vallan keskittyminen porvarillisiin käsiin palauttaa Suo-
meen vanhan luokkayhteiskunnan leiman ja sen mukaiset työväen asen-
teet*. Tietysti myös porvariston asenteet ovat tärkeitä ja siksi myös kol-
men suuren hallituksella olisi pahat sosiaalipsykologiset rasituksensa:
se saisi oikeiston tuntemaan itsensä maan asioiden hoidossa syrjityksi ja
se aktivoisi valtalehdistössä vanhan propagandan politiikan likaisuudesta
ja taloudellisen asiantuntemuksen välttämättömyydestä. En kuitenkaan
voi pitää oikeiston sivuuttamisen seuraamuksia yhtä katkeroittavina
kuin vasemmiston, koska oikeistolla joka tapauksessa on talouselämässä
ja virkapajoilla omat valtalinnakkeensa, joita työväestöllä ei ole.

Sosiologit kutsuvat anomiaksi tilaa, jossa yksilö tai yhteisö näkee
itseltään puuttuvan keinoja päämääriinsä pääsemiseksi. Työväestö
alkaa nykyisessä kaikinpuolisessa vähemmistöasemassaan olla tässä
tilassa — ainoana toivonaan vaalit. Porvariston ongelmana on kyvyttö-
myys nähdä työväestöä uhkaava anomisuuden vaara koko yhteiskunnan
sairautena. Surkuttelen meitä porvareita.

Federico Fellinin uusimmassa meillä esitetyssä filmissä »8 ½« kysytään päähenkilöltä, mikä hänen mielestään on katolisuuden ja marxismin suhde. Kysymys, joka tulee yhä uudelleen esiin katolisessa maailmassa, ei saa mitään vastausta. Siinä määrin kuin *Francisco Suárez* on katsottava katolisen sosiaalifilosofian edustajaksi (ja hänen edustavuudellaan on tietysti rajansa), on seuraava esitys osittainen vastaus tähän kysymykseen.

Suárezin yhteiskuntateorian ytimen muodostaa hänen käsityksensä luonnollisesta laista. Sana 'luonnollinen' ilmaisussa 'luonnollinen laki' viittaa ihmisluontoon; luonnollisen oikeuden normit katsotaan ihmisluonnon taipumusten mukaisiksi. Ratkaisevaa tietenkin on, *mitkä* ihmisluonnon taipumukset ilmoitetaan 'luonnollisiksi taipumuksiksi', joiden tavoitteen saavuttaminen on luonnollisen oikeuden määräys.

Suárez on Tuomas Akvinolaisen myöhäinen oppilas. Hänen suhdetaan Akvinolaiseen voidaan verrata Marxin ja Hegelin suhteeseen. Akvinolainen olisi tuskin hyväksynyt Suárezin luonnonoikeusoppia ja yhteiskuntateoriaa; mutta voidaan osoittaa, että Suárez käytti hyväkseen, omiin tarkoituksiinsa, Akvinolaisen esittämiä käsitteitä ja ideoita.

Suárezin koko ajattelulle on ominaista erikoinen dualistinen asenne. Ihmisessä hän erottaa jyrkemmin kuin Akvinolainen kaksi luontoa: tosiasiallisen, langenneen luonnon taipumuksineen ja varsinaisen, rationaalisen luonnon taipumuksineen. Sosiaalisessa maailmassa hän erottaa jyrkästi hengellisen yhteisön eli kirkon, jonka tavoitteena on ihmisen hengellinen ja moraalinen hyvinvointi, ja maallisen yhteisön eli valtion, jonka tavoitteena on aineellinen hyvinvointi. Voidaan myös ohimennen mainita, että Suárez erottaa jyrkästi fyysisen ja henkisen maailman ja katsoo, ettei fyysikaalisen eikä psykologisen tutkimuksen tietä voida osoittaa Jumalan olemassaoloa.

Tämä dualistinen asenne vaikuttaa myös hänen luonnonoikeuden teoriassaan. Luonnollinen laki perustuu varsinaisen, rationaalisen, 'piilevän' ihmisluonnon taipumuksiin. Syntiinlankeemuksen jälkeen, langenneen luonnon tilassa, on yhteiskunnassa kehittynyt instituutioita,

kuten yksityisomistus ja orjuus, jotka eivät ole luonnollisen lain mukaisia; kuitenkin on ihmisessä ja yhteiskunnassa säilynyt edelleen, joskin piilevänä rationaalinen luonto taipumuksineen; ja näiden taipumusten mukaiset normit ovat jatkuvasti voimassa. Ne osoittavat ikäänkuin suunnan, johon ihmiskunnan tulee pyrkiä ja johon ihmisen rationaalinen luonto tosiasiaassa taipuu.

Tarkastelen nyt eräiden luonnonoikeuden normien sisältöä Suárezin yhteiskuntateoriassa.

Suárez ilmoittaa, että luonnollisen lain mukaan valtiolta kuuluu kansalle eikä erityisesti kenellekään henkilölle. Hän saa tämän normin Akvinolaiselta, joka jättää sen tarkemmin kehittelemättä.

Lause 'valtiolta kuuluu kansalle' ilmaisee Suárezilla epäilemättä normin, sosiaalisen suhteen, jonka *täytyy* vallita; mutta samalla se ilmaisee asiantilan, joka on rationaalisen luonnon tosiasiallisen pyrkimisen tavoitteena.

Tähän tavoitteeseen jäsentyy läheisesti yhteiskunnan vapauden ja yksilön alistumisen idea. Yhteiskunta on Suárezin mukaan vapaa, kun se ei ole luovuttanut pois sille kuuluvaa valtiovaltaa, ts. kun siinä vallitsee demokraattinen valtiomuoto, jossa yhteiskunnan jäsenet välittömästi tai välillisesti osallistuvat lakien säätämiseen. Ihmisluonnossa asuu pyrkimys alistua laeissa ilmaistun yhteisen tahdon johdettavaksi. Tämä alistuminen, Suárez selittää, on ihmiselle »ehdottoman välttämätöntä», jotta hän eläisi järjellisen luontonsa mukaan. Totellessaan yhteisesti säädettyjä lakeja ihminen on vapaa ja tottelee itseään — ei ehkä tosiasiallista luontoaan, jota johtavat usein irrationaaliset halut — vaan varsinaista, rationaalista luontoaan, joka olettamuksen mukaan piilee jokaisessa ihmisessä. Rousseauin kuuluisa paradoksi »ihminen pakotetaan olemaan vapaa» esiintyy jo Suárezilla.

Ihmisen alistuminen oikeusjärjestykseen, jonka säätämiseen hän itse osallistuu, on samalla kertaa sekä häneen kohdistuva luonnonoikeuden normi että hänen oman järjellisen luontonsa pyrkimys.

Tätä luonnollisen lain kaksoisluonnetta valaisee ehkä selvimmin Suárezin kehittämä kollektiivisen omistusoikeuden idea. Siksi tarkastelen sitä verraten yksityiskohtaisesti.

Hän ilmoittaa ensin yleisesti, että luonnollisen oikeuden mukaan kaikki kiinteä omaisuus on yhteiskunnassa yhteistä eikä kuulu erityisesti kenellekään yksityiselle henkilölle.

Ihmiskunnan alkutilassa, kun rationaalinen luonto ihmisessä oli valitseva, tämä luonnollisen lain instituutio oli tosiasiallinen omistumuoto.

Se olisi jäänyt pysyväksi, ellei syntiinlankeemusta olisi tapahtunut. Kuitenkin periaate, että kaikki kiinteä omaisuus kuuluu kollektiiviseen omistukseen, pysyi voimassa niin hyvin luonnonoikeuden normina kuin 'varsinaisen' ihmisluonnon taipumuksena. Edellisessä merkityksessä siten, että yhteiskunnalla myös yksityisomistuksen tilan vallitessa on, kuten Suárez sanoo, »tietty korkeampi oikeus» kaikkiin yksityisiin omistuksiin, niin että se voi aina tarpeen vaatiessa käyttää niitä. Kun yhteiskunta sellaisessa tapauksessa ottaa käyttöönsä yksityistä omaisuutta, se ei tapahdu »vastoin omistajan rationaalista tahtoa». Tämä Suárezin käyttämä ilmaisu on erittäin valaiseva: ihmisen *järjellinen* luonto on hänen mukaansa altis antamaan yksityisen omaisuuden yhteiseen käyttöön, vaikka *tosiasiallinen* (langennut) luonto sitä vastustaisi.

Suárez korostaa usein, että yksityisomistusoikeus ei saa mitään tukea luonnollisesta oikeudesta; se on pelkästään maallisen oikeuden normi ja sellaisena milloin tahansa kumottavissa, niin hyvin erityisenä omistusoikeutena kuin yleisenä järjestelmänä. Tässä Suárezin kanta poikkeaa jyrkästi myöhemmän individualistisen luonnonoikeusopin käsityksestä,

jonka mukaan yksityisomistusoikeus on luonnollisen oikeuden normi. Se seikka että tämä käsitys tuli myöhemmässä, John Locken inspiroimassa luonnonoikeusopissa yleiseksi, on aiheuttanut sen näköharhan, että luonnonoikeusoppi sinänsä pyrkii pyhittämään yksityisomistuksen ja että se on luonteeltaan konservatiivinen ideologia. Luonnonoikeusopin radikaali, kollektivistinen linja, jota Suárez edustaa, jää tällöin huomiota vaille.

Sen lisäksi, että yksityisomistuksen periaate — Suárezin mukaan — pysyy myös ihmiskunnan alkutilan jälkeen ylimpänä omistussuhteita koskevana normina, säilyy itse ihmisluonnossa pyrkimys uudelleen kollektiiviseen omistusmuotoon. Suárez saattaa tässä vedota useihin aikaisempiin katolisiin ajattelijoihin, erikoisesti kirkkoisiin. Hän mainitsee mm. Krysostomuksen lausuman, että »'minun' ja 'sinun' ovat hedelmättömiä sanoja ja kaiken pahan alku». Hän katsoo näiden lausumien osoittavan, että kollektiivinen omistusmuoto sopii ihmisluonnolle sellaisenaan.

Hän tarkastelee sitten yksityisomistuksen vaikutusta ihmisluontoon. Yksityisomistus on omiaan aikaansaamaan ihmisessä epätäydellisyyttä. Se herättää turhia haluja, ylpeyttä ja turhamaisuutta. Yksityisomistuksesta luopuminen on ihmiselle mitä hyödyllisintä, koska se poistaa näiden pahojen ominaisuuksien juuret.

Erikoisen voimakkaasti tulee Suárezin antikapitalistinen asenne esiin kritiikissä, jonka hän suuntaa kauppiaan toimintaan. Tämäkin kritiikki juurtuu vanhaan katoliseen traditioon. Taloudellinen toiminta, joka tähtää omaan voittoon, ei ole välttämätöntä eikä ihmisen arvon mukaista. Suárez pitää hyväksyttävänä ainoastaan sellaista taloudellista toimintaa, joka ilman oman voiton pyyntiä palvele jotakin »hyvää, välttämätöntä tai hurskasta» päämäärää. Esimerkillisenä tältä kannalta voitaneen pitää jesuiittojen organisoiman Paraguayn valtion kauppaa ulkomaailman kanssa, joka tapahtui valtion yhteisten varastojen kartuttamiseksi. Välttämättömät kulutustarvikkeet jaettiin yhteiskunnan jäsenille yhteisistä varastoista, joihin koottiin kaikki tuotantotoiminnan tulokset.

Suárezin erästä lausumasta voidaan nähdä, ettei hän pitänyt siirtymistä kollektiiviseen omistusmuotoon yksinkertaisena tapahtumana. Mutta lienee oikein sanoa, että hän piti tätä siirtymistä *väistämättömänä* siinä merkityksessä, että rationaalisen luonnon toteuttaminen on ihmisen päämäärä ja tämän päämäärän toteuttaminen tuo mukanaan luopumisen yksityisomistuksen järjestelmästä.

Vaikka Suárez esittää varsin radikaalisia sosiaalisia mielipiteitä, hän ei pyrkinyt kehittämään mitään sosiaalista utopiaa, kuten esim. Campanella. Olennaisesti hänen yhteiskuntateoriansa on *vallitsevassa* yhteiskunnassa ja *nykyisessä* ihmisessä piilevien taipumusten ja normien tulkintaa; hän varoi esittämästä mitään suoranaista poliittista ohjelmaa; sen vuoksi hänen teoksensa saattoivat jopa läpäistä Espanjan kuninkaan sensuurin. Radikaalisimmat poliittiset oppinsa: luopumisen orjuuden instituutiosta, siirtymisen demokraattiseen valtiomuotoon ja siirtymisen kollektiiviseen omistusmuotoon Suárez tavallaan kätki perinteellisen luonnonoikeusopin verhoon.

Aatteiden maailmassa vallitsee jatkuvuus, joka usein kätkeytyy vaihtelevan terminologian taakse. Kun tutkimus tavallisesti pyrkii osoittamaan ainoastaan välittömiä vaikutussuhteita eri ajattelijoiden välillä, on jäänyt liian vähäiselle huomiolle, miten välittömistä vaikutussuhteista riippumatta aatteet ja asenteet aikakaudesta toiseen siirryttäessä muuntuvat niin sanoakseni metamorfoottisesti: uusien intressien ja uuden tietomateriaalin pohjalla ne saavat kokonaan uusia perusteluja.

Hans Kelsen, nykyisen valtio- ja oikeusteorian ehkä terävin analyysitikko, on tutkimuksessaan »The Communist Theory of Law» osoittanut, että Marxin-Engelsin oikeus- ja yhteiskuntateoriaan sisältyy samanlaisia tulkinnan kaavoja kuin aikaisempaan luonnonoikeusoppiin. Esitän seuraavassa ainoastaan viittauksenomaisesti muutamia kohtia Kelsenin tutkimuksesta.

Sosiaalisessa todellisuudessa vallitsee Marzin mukaan ristiriita näkyvän 'ilmenemismuodon' ja 'piilevän taustan' välillä. On mahdollista, Marx sanoo, »olemassaolevan todellisuuden erityisistä muodoista kehittää esille tosi todellisuus, joka on edellisen normi ja sen lopullinen päämäärä.» On mielenkiintoista todeta, että hän näkee tämän 'toden todellisuuden' suhteessa 'olemassaolevaan todellisuuteen' pitämisenä, normina. »Siten vallitsee», hän jatkaa, »kaikkialla ristiriita poliittisen valtion ideaalisen tarkoituksen ja sen todellisten olosuhteiden välillä.»

Kelsen toteaa, että tämä Marxin käyttämä erottelu pelkästään ulko-naisen todellisuuden ja toden, piilevän, todellisuuden välillä (joka on edellisen tarkoitus) on aivan samanlainen tulkinnan kaava kuin mitä eräissä luonnonoikeusopeissa on käytetty. Tämä todellisuuden tarkoitus perustuu ihmisen varsinaiseen luontoon, ihmisen olemukseen. »Inhimillisen olemassaolon puutteet» kapitalistisessa yhteiskunnassa eivät saa alkuansa »ihmisen olemuksesta» vaan »olosuhteista hänen ympäristönsään». Ristiriita ihmisen olemuksen ja kapitalistisen yhteiskunnan välillä voitetaan siirtymällä kommunistiseen yhteiskuntaan: silloin ihmisen olemassaoleva todellisuus tulee jälleen sopusointuun hänen varsinaisen olemassaolonsa kanssa, ihminen on jälleen mitä hänen pitää olla.

Kun Kelsen suorittaa mielenkiintoisen vertailunsa Marxin yhteiskuntateorian ja luonnonoikeusopin välillä, hänellä on mielessään — kuten hän itse ilmoittaa — John Locken individualistinen luonnonoikeuden teoria. Hedelmällisemmän vertauskohdan tarjoaa kuitenkin vähemmän tunnettu kollektivistinen luonnonoikeusoppi, jonka ehkä johdonmukaisin edustaja on Suárez. Useat tähän oppiin kuuluvat normit ja yleensä sen sisältämä kuvaus ihmisen varsinaisesta, rationaalisesta luonnosta lankeavat hämmästyttävässä määrin yksin niiden luonnonoikeudellisten tulkintojen kanssa, jotka Kelsen on löytänyt Marxin oikeus- ja yhteiskuntateoriasta. Näyttää siltä, että tarkka tutustuminen kuvattuun luonnonoikeuden teoriaan avaa uuden näkökulman marxismin eräiden perusteiden ymmärtämiseen.

LAIDASTA LAITAA

Henri Troyat: Dostojevski. Suomentanut Kaj Kauhanen. Gummerus 1963.

Fjodor Dostojevski on maailmankirjallisuuden ristiriitaisimpia ja kiistellyimpiä hahmoja. Länsimaissa hänet on tunnustettu erääksi maailman nerokkaimmista kirjailijoista, useat länsimaiset kirjallisuuden tutkijat pitävät häntä Venäjän kirjallisuuden suurimpana nimenä. Minun entinen professorini taas sanoi minulle ennen Venäjän kirjallisuuden cum laude-tenttiä: »No jaa, jos Te haluatte, niin kyllä Te voitte lukea »Rikoksen ja rangaistuksen», en minä sitä kiellä, ja onhan se kiintoisa dekkari. Mutta kyllä minun mielestäni Dostojevskin tuotanto on enemmän psykiatrin kuin kirjallisuudentuntijan alaa».

Neuvostoliitossa Dostojevskilla on jollakin tapaa kaksinainen asema. Hänen teoksiaan julkaistaan usein ja suurina painoksina, jotka tekevät hyvin kauppansa. Toisaalta osui hiljattain käsiini »Venäjän kirjallisuuden historia keskikouluja varten» vuodelta 1962, eikä siinä mainittu Dostojevskia sanallakaan. Tämä on kyllä ymmärettävää, sillä hänen tuotantoaan ei millään ilveellä saa sopimaan sosialistisen realismin optimismia säihkyviin puitteisiin ja hänen uskonnollista demagogiaansa pidetään nykypäivän neuvostoyhteiskunnassa tarpeettomana ja vahingollisenakin. Muuan kalugalainen professorinrouva sanoi minulle Dostojevskista hyvin yksinkertaisesti ja järkeenkäyvästi: »Kun olin kaksikymmenvuotias ja luin Dostojevskia ensi kerran, minua suoraan kamotti kaikki se lohduton kurjuus ja pohjaton pessimismi, joka täyttää hänen romaaninsa. Nyt kolmekymmentä vuotta myöhemmin olen luenut hänen teoksensa uudelleen ja näen ne kokonaan uudessa valossa. Nyt olen nähnyt elämää, kärsinyt ja kokenut kovia, ja nyt minulla on kokonaan toiset edellytykset ymmärtää Dostojevskia kuin kolmekymmentä vuotta sitten».

En ole koskaan kuulunut Dostojevskin vannoutuneisiin ihailijoihin. Minua raivostuttaa se, että Dostojevskin teoksissa Paha on aina niin mahtava ja voimakas ja Hyvä niin heikko ja avuton, että Hyvän häviö on jo alun alkaen varma. Se ei ole tasapuolista. Ja sitten, Dostojevskin romaaneja lukiessa tuntee koko ajan olevansa hullujenhuoneessa. Maailmankirjallisuudesta on vaikea löytää toista yhtä edustavaa ja monipuolista valikoimaa inhimillisiä paheita ja vajavaisuuksia kuin Dostojevskin teoksista.

»Mitä minuun tulee, niin olen vain vienyt äärimmäisyyteen elämänsäni sen, minkä te olisitte rohjenneet viedä vain puolitiehen», sanoo kirjailija itse. Henri Troyat on valinnut tämän lauseen elämäkertateoksensa motoksi ja avaimeksi, jolla hän on pyrkinyt ratkaisemaan Dostojevskin arvoituksen. Koko Dostojevskin tuotanto on eräässä mielessä omaelämäkerrallista. Milloin hän kuvaa pakkotyö- ja karkoitusaikojaan Siperiassa, milloin pelihimoaan, milloin elämänsä kellarinloukossa, milloin kaatumataudin kohtauksiaan. Mutta tämä on vain ulkonaista. Dostojevskin suurin ansio kirjailijana on se, että hän on tuotannossaan

tarkasti ja rehellisesti kartoittanut laajoja inhimillisen piilotajunnan alueita. Hän esittelee, millainen sielunelämä on epileptikolla, murhaajalla, uhkapelurilla, raiskaajalla tai namusedällä. Hän kuvaa, miten persoonallisuus voi jakautua tai miten tullaan nietzscheläiseksi yli-ihmiseksi. Ja hän tekee sen niin varmasti ja uskottavasti kuin kirjoittaisi omaa sairaskertomustaan. »Hän ei kuvaa itseään, — sanoo André Gide, — mutta hän olisi voinut tulla siksi, mitä hän kuvaa, jos olisi tullut kokonaan omaksi itsekseen».

Henri Troyat'n mielenkiintoinen ja romaanimaisen vauhdikas Dostojevski-elämäkerta tarjoaa varteenotettavia kommentteja sille, joka on lukenut Dostojevskia eikä ole omin avuin voinut kaikkea sulattaa. Sille, joka vasta aikoo tutustua Dostojevskiin, on Troyat'n teos oivallinen johdatus ja opastaja.

Kaj Kauhasen suomennoksessa on useita kiireen ja huolimattomuuden jälkiä. Varsinkin venäläisten nimien suomalaisessa oikeinkirjoituksessa on paljon epäjohdonmukaisuuksia: toiset nimet on kirjoitettu meikäläiseen tapaan, toiset taas on siirretty suomenkieleen harhaanjohtavassa ranskankielisessä asussa. Paikoitellen tuntuu myös kuin Dostojevskin muodoton ja monimutkainen tyyli olisi tarttunut Troyat'han ja sitä tietä edelleen suomennokseen.

Ulla-Liisa Heino

OVIEEN ULKOPUOLELLA?

Wolfgang Borchert: Ovien ulkopuolella. Suomentanut Toini Havu. Tammi 1963.

Borchert on monessa suhteessa ovien ulkopuolella, nykyaikaisen lukijan saavuttamattomissa. Hänen emotionaalinen ja yliekspressiivinen suhteensa toiseen maailmansotaan saa Meren lukijan helposti naurahtelemaan, pudistamaan päätään ja heittämään kirjan tuon tuostakin nurkkaan. Borchertin tarkoituksena ei ole tuottaa lukijalle kirjallista mielihyvää, vaan temmata hänet syvälle omien sekavien ja houreenomaisten tuntojensa sokkeloihin, pakottaa hänet näkemään sodan maailma tietoisien rajoittuneena ja paisuteltuna kapeiden kuvien ja naiivin yksinkertaisten tilanteiden kautta, kaiken kaikkiaan väheksyä lukijan mielikuvitusta, intelligenssia ja vastaanottokykyä luvattomassa määrin. Borchert on suuri lapsi, joka kokee sodan tiedostamattomana tuskana näkemättä laajempia yhteyksiä ja pystymättä viileään analyysiin. Borchertin kuvat ja muotoratkaisut ovat lapsen: yksinkertaisia, kömpelöitä, raskain paksuin vedoin piirrettyjä.

Teoksen niminäytelmä ei ole suinkaan esityskelvoton, jos ohjaaja pystyy tarpeeksi itsenäisesti ja radikaalisesti pyyhkimään kaksi kolmanesta repliikkien ja monologiin sekavasta ja monotonisesta julistuksesta. Näytelmän muoto on tyylielty ja kabareenomainen: Beckmann asetetaan vuorotellen erilaisia yhteiskunnallisia instituutioita vasten, jotka määräävät hänen käyttäytymisensä suunnan ja kehityksen. Näytelmä etenee lyhyin, tiivein kohtauksin, jotka on helppo ja kiitollinen jaksottaa ja siirtää visuaaliselle tasolle. En ole nähnyt yhtään näytelmän esitystä, mutta oletettavasti ne valtaosalta ovat lähteneet näytelmän sanomasta ja laiminlyöneet siten näyttämöllisen kiinteyden ja iskevyyden. Ylioppilasteatterin viimesyksyisestä Hinkemann-esityksestä saattoi nähdä, ettei ekspressionistinen näytelmä ole vielä pois päivistä. Borchertin näytelmän helposti ironiseksi kääntyvä alaotsake 'Näytelmä, jota mikään

teatteri ei tahdo näytellä eikä mikään yleisö katsella' ei pidä täysin paikkaansa.

Niteeseen sisältyvistä novelleista en jaksa innostua. Novellin nimitys on useimmille kirjoitelmaille liikaa; kysymys on enimmäkseen hatarista impressioista, tunnehakuisista muistelmanpätkistä, tuskaisista fantasiaista ja painajaisista, joihin kaikkiin sota tavalla tai toisella lyö lähtemättömän leimansa. Joskus Borchert saa aikaan ilmaisuvoimaisen kuvan ('kaupunki kyyristyi'), yleensä novellien kuvasto on tällaista: »Repäise sydän rinnastasi, repäise ja heitä se yöhön, yön suloiseen aistilliseen helmaan! Sen hengitys on vienompi kuin nuoren tytön silmänluonti ja sinun sydämesi puhkeaa kukkaan kuin selittämättömän lumouksen kietomana.» Ehkäpä teoksen suomentaja on oikeassa, kun hän jälkipuheessaan lausuu: »Se irvokkaan-julma kyynillisyyts, joka sekoittuu hänen kuulaaseen, alakuloisesti hymyilevään herkkyyteensä, nousee samasta kärsimyksestä kuin tuskanhuutokin.»

Pertti Lumirae

PELON NAUTINTO

Marguerite Duras: Puoli yksitoista kesäiltana. Suom. M. Ruoppila-Martinsen. Kirjayhtymä 1963.

Eräässä kaupungissa Espanjassa poliisipartiot etsivät Paestraa, Rodrigo Paestraa. Mies, jonka hän murhasi, oli nimeltään Perez, Toni Perez. Paestra tapasi tämän vierestä alastoman vaimonsa, molemmat rakkauteen nukahtaneina. Ja ampui. Molemmat.

Siihen samaan kaupunkiin Espanjassa pysähtyy rajuilman takia musta Rover. Heidä on neljä turistia mustassa Roverissa: Maria, joka on alkoholisti ja naimisissa Pierren kanssa, heidän pikku tyttärensä Judith ja Marian ystävätär Claire.

Maria kuluttaa aikaa katukahvilassa. Hänen vieressään muuan mies kertoo Paestran tapauksesta. Murhaaja on vielä vapaa, erään talon katolla. Aviollinen rakkaus on laimentunut Mariassa. Hän tietää kau-neutensa alkaneen kadota. Tietää sen käsistään. Hän on itse hyväksynyt riutumisensa. Juominen yksinäistää Marian ja tekee luulot vahvemmiksi, villitsee pelon, ruokkii ja vaalii sairaalloisuuteen asti. Maria ei näe että tänä yönä ei tässä kylässä ole paikkaa rakkaudelle. Hänen ajatuksissaan Pierre rakastaa Clairea parvekkeella, käytävässä, missä tahansa. Onko se tapahtunut nyt, tapahtuiko se seinää vasten? Lattiallako? Kahdeksan vuoden ajan Pierren kädet ovat hyväilleet Marian ruumista. Nyt on Claire astumassa tuohon onnettomuuteen, joka virtaa noista käsistä. Tähän luulotteluun putkahtaa Rodrigo Paestra, jännittävä, mielenkiintoinen.

Hotellit ovat täynnä, nukutaan käytävillä. Marian oikealla puolella nukkuu Claire. Mikä mahdollisuus Marialla olisikaan tänä yönä, jos siinä nukkuisi Paestra. Mitä vaihtelua se toisikaan tähän ikävään. Salama valaisee Rodrigo Paestran vastapäisen katon harjalla, yhden-toista metrin päässä parvekkeelta, jolla Maria seisoo. Paestra suostuu lopulta nostamaan kätensä merkiksi, että on ymmärtänyt Marian. Tämä hiipii läpi talon ja pihan autotalliin. Paestra hyppää katolta Roveriin ja Maria vie hänet poliisipartioiden ohi kaupungin ulkopuolelle. Maria muistaa Judithin ja palaa takaisin. Marian tunnustus asettaa Pierren valinnan eteen, hän päättää pelastaa Paestran. Musta Rover palaa viljavainiolle, he neljä mukana. Paestra makaa revolveri kädestä kirvon-neena. Seurue jatkaa matkaansa Madridiin.

Pelon tuskallinen lumous Mariassa ei hellitä. Pierren ja Clairen tukahduttavan halun on saatava tyydytyksensä. Pierren suopeamieliset kädenojennukset eivät ulotu Marian yksinäisyyteen. Kuvitelmat ovat Marian pelon nautintoa. Kahdeksan vuotta sitten Veronassa vietetyn yön muisto on unohtumaton mutta täysin tarkoitukseton. Marian yllä leijuu rakkaudenlopun parfyymi.

Näyttämöllä joku mies tanssii soolotanssia. Kolmikko jää katselemaan tätä näytelmää.

Puoli yhdeltätoista kesäiltana ei tapahdu paljon. Se on kuva Mariasta, vanhenevan naisen yksinäistymisestä. Se on ajatuskulun ja mielle yhtymien filminauha. Luonto on kiihkeä, palanut ja läähättävä tai kostea ja tuoksuva, mielialojen mukaan. Lyhyet tai lyhyehköt lauseet viehättävät selkeydellään. Pidän Tapani Aartomaan kannesta.

Maija Kyllikki Heikkinen

PSYKOLOGIAN AIKA

Iris Murdoch: Epävirallinen ruusu. Suom. Eila Pennanen. WSOY 1963.

Englantilainen maaseutu ruusutarhoineen antaa romaanin lukuisille päähenkilöille varmat kehykset, joista heidän on vaikea päästä ulos. Murdoch on käyttänyt vahvasti psykologiaa ja useimmiten varsin onnistuneesti. Hänen psykologiansa on palapelin rakentelua; pienen pieniä osasia yhteen sovittamalla hän luo hyvin ehyen kokonaisuuden henkilöistä tai tapahtumien kulusta. Kirjassa ei pääse tapahtumaan mitään ilman tarkkaa erittelyä.

Murdochin ihmiset ovat kaikki tavalla tai toisella joutuneet pois tavallisesta elämänrytmistä. Heillä on tavoitteita, mutta he eivät löydä tilaisuutta saavuttaa takaisin rytmi ja 'onni' sen mukana. He tietävät, että onni on olemassa jossakin heitäkin varten, mutta he eivät tiedä mikä se on ja missä. Etsiessään he ajautuvat tilapäisyyden tilasta toiseen. Saapuessaan uuteen tilapäisyyteen he luulevat saavuttaneensa päämääränsä, kunnes kohta huomaavat, että mitään lopullista muutosta ei ole tullut, kaikki on jäänyt hetkelliseksi.

Murdochin kuvaamat miehet ovat kaikki hyvin heikkotahtoisia. Tuntuu joskus siltä, että miehet ovat vain jonkinlaisena rekvisiittana muutamille vahvoille naisille.

Romaani, joka pyrkii kuvaamaan aikamme ihmisiä, saisi ottaa enemmän etäisyyttä henkilöihinsä. Näyttää kuitenkin siltä, että Murdoch on samastanut itsensä romaanin vahvoihin naisiin eikä tämä suinkaan ole romaanin muodolle eduksi. Kerronnasta tulee melko suoraviivaisesti etenevää, paikottain pitkäveiteistä.

Omasta puolestani pidän Murdochin »Kelloa» tätä parempana romaanina kaikesta mystiikanviljelystä huolimatta. »Epävirallisessa ruusussa» Murdoch on jättänyt mystiikan pois ja pannut tilalle psykologiaa, mikä ehkä tänä psykologian valtakautena lisää mielenkiintoa romaania kohtaan. Tämä on tehty taiteellisten arvojen menetyksen uhalla.

Tellervo Santala

MIKSI?

Maria Jotuni: Huokuva talo. Otava 1963.

Kirja, joka tekee lukijaansa vaikutuksen, on jo saavuttanut yhden tarkoituksen: sitä ei heti unohda. Samoin kirja, joka on herättänyt

lukijassa kysymyksen, on tehnyt jo palveluksen: ja on siinä mielessä hyvä kirja.

Maria Jotunin lähes 600-sivuinen »jälkisäädös» naisasianaisille, mainostv:lle ja oikeastaan kaikille kansalaisille täyttää varmaan jokaisen lukijan kohdalla nuo vaatimukset. H u o j u v a t a l o löydettiin kirjailijan jäämistöstä enemmän tai vähemmän yllättäen, niin että se vasta kaksikymmentä vuotta tekijänsä kuoleman jälkeen julkaistiin mainos-soihtujen saattelemana sensaation sävyttämässä ilmapiirissä. Suuren romaanin esiintulon dramaattisuus tekee lukijaan ainakin uteliaisuus-vaikutuksen, eikä pohdiskelun arvoisilta kysymyksiltä kukaan säästyne.

Niinpä:

— miksi tämän kirjan käsikirjoitus oli kolmekymmentä vuotta kätkeytynä pöytälaatikkoon, vaikka sen nyt todistetaan olevan mestari-kirjailijan tuotannon ehdottomia huippuja ja vaikka sen sanoma olisi varmasti koskettanut omaa aikaansa nykyistä paljon enemmän,

— miksi tämä kirja nyt tarvitsee ja ansaitsee vertaansa hakevan mainoskohun, vaikka moni nuori, lahjakas kirjailija samaan aikaan tarvitsisi rohkaisevaa esittelyä ja ansaitsisi taiteelleen tunnustusta,

— miksi terävä aforistikko on käyttänyt avioliittodraaman selvittelyyn noin valtavan sivumäärän,

— miksi dialogin mestari on ryhtynyt paatoksellisiin selittelyihin,

— miksi kärsimyksen harmaat, vihan punaiset ja pahuuden mustat kuvat seuraavat kirjassa toisiaan samaa toistavina jaksoina,

— miksi kaikkien avioliittojen pitää kirjassa yleensä tuhoutua miehisen tyrannian lopulliseksi murskaamiseksi ja ikäänkuin luvattomana säilyneen rakkauden täyttyminen rinnan suuren testamenttiperinnön kanssa jää naissielun kauneuden ainoaksi pysyväksi tunnuskuva.

Näiden miksi-kysymysten sarjaa voisi varmasti vielä pitkälti jatkaa; mutta miksi se olisi tarpeellista. En missään tapauksessa halua kiistää Maria Jotunin kuolematonta arvoa, enkä Huojuvan talon merkitystä ihanteilleen uskollisen kirjailijamestarin sieluntilityksenä. Miksi-sana ei ole taisteluhansikas, vaan kehoitus pysähtyä ajattelemaan tässäkin ajassa huojuvia ongelmia.

T. Palonen

Suomen kansan alitajunta

Olen taipuvainen ajattelemaan, että kansoilla kuten yksilöillä on alitajuntansa ja että Suomen kansan alitajunta on harvinaisen rikas ja monisyinen. Kansallinen alitajunta on eräs kerrostuma kansalaisten alitajunnassa.

Tajuttomasta nousevat niin hyvin luovien tekojemme sisällöt kuin alkukantaiset reaktiomme; yhteistä molemmille on, »etemme tiedä mitä teemme».

Toistaiseksi suurenmoisin osoitus kansallisen tajuttomamme rikkaudesta on ollut kansanrunoutemme, jonka kuvakieleen sisältyvää maailmanymmärrystä on vielä sängen vähän tajuttu. Toisena esimerkkinä näen ns. kansallisen heräämisen liikkeen 1830—40-luvuilla; mitä tarkemmin tähän liikkeeseen perehtyy, sitä selvemmäksi tulee vaikutelma, että aikakauden juhlitut sankarit (Snellman, Lönnrot, Runeberg ja kumppanit) tosiasiaa ratsastivat suuren aallon harjalla; heidän ansionsa oli lähinnä siinä, että yleinen hämärä pyrkimys (joka olisi jossakin muodossa toteutunut myös ilman heitä) heidän tajunnassaan muuttui tietoiseksi ja määrähakuiseksi. Pinnallinen psykologia, joka ottaa huomioon ainoastaan yksilökeskeisen sielunelämän ja kollektiivisista ilmiöistä vain sellaiset massaliikkeet, joissa yksilön henkinen taso laskee, ei riitä selittämään mainittua liikettä. Kolmantena esimerkkinä voidaan nähdä se yllättävä kansallinen voiman-

purkaus, mikä tapahtui Talvisodan aikana.

Massayhteiskunnan merkit

En pyri ihannoimaan tällaisia kollektiivisia voimanpurkauksia sellaisenaan; sillä ne voivat olla tavoitteiltaan myös tuhoavia, vastustavia ja kieltäviä. Tästä on uudemmassa historiassamme esimerkkejä: kansalaissota, Lapuanliike, suomalainen kommunismi. Kansaamme ovat tällä vuosisadalla heittäneet sinne tänne kollektiiviset intohimot, joiden jälkimainingit tänäkin päivänä vaikuttavat pinnan alla ja päällä poliittisessa ja sosiaalisessa elämässä. On pakko esittää kulu-
nut toteamus: meiltä on tällä vuosisadalla puuttunut suunnan-
näyttäjiä, jotka olisivat yhtä selkeästi ja sosiaalisesta ryhmästään riippumattomasti kuin kansallisen heräämisen johtajat tiedostaneet kansakunnan *yhteiset* elämän- ja kehityksen-välttämättömyydet ja osoittaneet kansakunnan voimavaroja niiden suuntaan. Sen sijaan ei ole puuttunut johtajia, jotka isänmaan yhteisedun verhossa ovat edustaneet jonkin rajoitetun kansanosan etuja ja intohimoja. Kollektiiviset liikkeet ovat muuttuneet kieltäviksi, vastustaviksi ja tuhoaviksi.

Näitä kansakunnan liikuntoja valaisee sosiologisin käsittein prof. Erik Allardtin äskettäin julkaistu artikkeli »Onko Suomi massayhteiskunta?» (Nya Argus

19). Massayhteiskunnan tunnusmerkki on, että ihmiset voidaan helposti mobilisoida yhteiskunnallisten ja poliittisten liikkeiden palvelukseen. Tieteellisiä, taiteellisia ja taloudellisia ilmiöitä arvioidaan poliittisten liikkeiden näkökulmasta. Itsenäistä esiintymistä ei hyväksytty; se merkitään pelaamiseksi joko vasemiston tai oikeiston pussiin.

Voidaan väittää, että suomalaiset ovat verraten alttiita sellaisiin joukkoesiintymisiin, protestiliikkeisiin, jotka ovat suuntautuneet jotakin kansanosaa, ajatus tapaa tai yksilöä vastaan. Kun riittävä ärsyke kohoaa näköpiiriin, laukeaa herkästi kollektiivinen torjunta ja protesti. Sellainen ärsyke oli esimerkiksi Paavo Rintalan romaani »Sissiluutnantti». Joukkoesiintymiset sitä vastaan ja sen puolesta, yhden ja saman kannanoton nopea tarttuminen ja leviäminen on *oire* joka ansaitsee huomiota. Sillä sama voi tapahtua myös todella suurissa kysymyksissä, kriisitilanteissa, jois-

sa tarvitaan itsenäistä arvostelukykä.

Mitä sodassa tapahtuu?

Rintalan kirja on kokonaisuutena sodanvastainen julistus. Miehelle on annettu ase käteen ja hänelle on osoitettu vihollinen, jonka tuhoaminen on velvollisuus; lopulta vihollisen tappaminen tempaa hänet mukaansa; se ei ole enää yksinomaan vastenmielistä. Kukaan ei pysty sanomaan, miten yleinen on sellainen kehitys; kenties on sotia ja sotilaita, joissa vastustajan tuhoaminen on alusta loppuun vain vastenmielinen velvollisuus. Mutta ottaen huomioon ihmisen nykyisen kehitystason ei tappajaluutnantin tapaus liene harvinainen. Sota ei tuhoa vain ulkonaisesti vaan myös sisäisesti; se herättää sotaa käyvissä sielunmaisemia, joita ei jälkeinpäin mielellään katsella.

Kirjassa on sivuaihe, joka ei ole sen kokonaisuuden kannalta

Ei kulttuuria

ilman muovia

ei muovia

ilman Plastexia

Oy Plastex Ab

keskeinen, johon sotaa käymättömän lukija ei paljon kiinnitä huomiota: tappajaluutnantin suhde naisiin. Miksi tämä sivuaihe muodostui sellaiseksi loukkauskiveksi?

Tuskin kukaan pystyy sanomaan, missä määrin romaani tältä osalta kuvastaa sodan aikaista todellisuutta. Reaktion kiihkeys osoittaa kuitenkin, että on olemassa muistoja jotka halutaan torjua. Rintala on enemmän vahingossa kuin tahallaan sattunut pöyhimään sellaisia muistoja. Tahallista terapiaa on harjoittanut Väinö Linna.

Ilmeistä on, että suomalaisen elämän pinnan alla vaikuttaa edelleen kipeitä muistoja ja niihin pohjaavia pelon, kaunan, vihan ja koston tunteita. Kansakunnan alitajuntaan on kertynyt ylen määrin negatiivisia voimia. Ne ovat nykyisen tilanteen väkevin realiteetti. Ne sitovat ja erottavat, eikä niitä voiteta vaikene-malla, vastalauseilla eikä liioin pöyhimisellä. Pelkkä 'käytännön politiikka' ei tässä auta. Tarvitsemme lääkäreitä.

Reijo Wilenius

Tilauksen vuodelle 1964 voitte uudistaa tämän numeron mukana tulleen tilauskortin avulla. Samalla kortilla voitte tehdä lahjatilauksen ystävällenne, jota arvelette Katsauksen kiinnostavan.

**EI
VUOTTA
ILMAN
KATSAUSTA**